

Te dni slavi častiljivi vladika 25 letnico vladanja ljubljanske škofije in svoj zlatomašniški jubilej. Slovensko ljudstvo ga je v tem času spoznalo in vzljubilo. Zato preveva vsa dobra srca ena želja, da bi milost božja slovenskemu knezoškofu Jegliču naklonila še dolgo vrsto let v nezlomljeni duševni in telesni sili biti svojemu narodu to, kar mu je bil dozdej: najblažji voditelj, učitelj in dobrotnik.

Leop. Podlogar:

Iz zgodovine kranjskih trgov.

8. Mengeš.

(Nadaljevanje.)

Lep in pripraven kraj so si izbrali Mengeški plemiči za svoje bivališče. Branili so se lahko pred sovražnikom in gospodovali so nad vso obširno Mengeško planjavo. Sezidan je bil Mengeški grad v davno minulih časih. Prišteva se med najstarejše v deželi. Kdo ga je postavil in kdaj, nam ni znano. Bil je prejkone kak francoski plemič, torej, po sodbi zgodovinarjev, pred dobrimi tisoč leti. Pridejal si je naslov: gospod Mengeškega gradu — (Herr von Maingosburg).

Stara pripovedka pa govori malo drugače. Sredi osmega stoletja (745) so stopili poganski Slovenci v prijateljsko dotiko in zaveznitvo s krščanskimi sosedi in iskali pri njih opore proti divjim Obrom. Slovenski knez Borut je moral za izkazano pomoč priznati nadoblast Bavarcev, oziroma frankovskih (nemških) kraljev. V poročstvo za to je poslal na bavorski dvor svojega sina Gorazda in nečaka Hotimira. Priporočil je oba, naj bosta poučena v krščanski veri. Solnograški škof Virgilij je izročil mladeniča predstojniku kiemskega samostana, ki mu je bilo ime Lupo. Ta ju je učil in jima bil krstni boter.

Gorazd se je potem vrnil med Slovence in zasedel vojvodski prestol. Bil je prvi krščanski knez Slovencev. Vladal je pa le tri leta. Po njegovi smrti (753) mu je sledil Hotimir. Njegov boter Lupo mu je dal s seboj svojega nečaka, duhovnika Majorana, in lepe opomine, kako naj širi luč svete vere med poganskimi Slovenci. Majoran je postal dvorni kaplan Hotimirjev. Ker se pa sam ni upal lotiti misijonskega dela, je naprosil svojega škofa za večje število duhovnikov. Te je pripeljal med Slovence Virgilijev pokrajinski škof Modest in posvetil Slovincem več cerkvâ v Karantaniji. Misijonsko delo je obetalo obilo uspeha. Po Modestovi smrti je pa začela poganska stranka pisano gledati tuje misijonarje v deželi. Bala se je, da bi prišli Slovenci ob samostojnost, ako zmagâ med njimi krščanstvo. Poganskih privržencev je bilo mnogo. Pognali so iz dežele

vse domače in tuje duhovnike ter razrušili cerkve. Bavarski vojvoda Tesel II. (Tasilo) je udaril v Karantanijo in premagal poganske Slovence. Krščanska stranka je prišla v premoč, a nasprotna stranka se je začela kmalu spet upirati tujemu vplivu. Hude boje je imel z njo Hotimirov sin Volkun (772). Preganjal je povsod po Karantaniji poganske Slovence, ki sta jim načelovala slovenska plemiča Avrelij in Droh, oba zagrizena pogana. V boju mu je pa predla trda; obrnil se je za pomoč na bavarškega vojvoda. Z njegovo pomočjo je potem premagal in si podvrgel pogansko stranko. Njeni voditelji se mu pa niso marali ukloniti; pobegnili so rajši na vse strani. Med temi pobegi je bil tudi mali slovenski knežič Mengo. S svojimi sinovi je čez dva dni pribežal v goro, ki je bila gosto zarastla. Vrh te gore si je izbral za svoj novi dom. Tam je sezidal trdnjavo, pa iz nje napadal kristjane, ki so bili v okolici v večini.

V gozdu pod trdnjavo je pa našel dva puščavnika. Ta dva je zvezal in tiral v svoj gradič. Tam ju je vrgel v ječo in naročil služabniku, naj jima redno donša jedi in pijače. Služabnik se je pa dal poučiti v sveti veri in ob dani priliki je pobegnil z obema jetnikoma. Potikali in skrivali so se po sosednjih gostih šumah. Nekega dne so pa našli v šumi nezvestnega viteza. Spoznali so ga takoj, da je ponesrečenec njih preganjalec Mengo. Videle so se na njem globoke rane, ki mu jih je vsekal divje neresec (merjasec) s svojimi čekani. Odnese ga v svoje skrivališče in mu strežejo, dokler ne okreva. V boleznì ga pa gane ljubeznivost in postrežljivost teh, ki jih je smrtno sovražil. Dá se poučiti v krščanski veri in prejme sveti krst.

Na kraju, kjer so ga rešitelji našli in mu v boleznì z vso ljubeznijo stregli, je potem pozidal cerkev v čast sv. Mihaelu, velikemu angelu. Zraven cerkve pa je kmalu nastal obširen samostan in gostinje, kjer naj bi se sprejemali tujci in sploh siromaki.¹

Med ljudstvom res živi še danes spomin na neki samostan, ki je stal pod starim gradom. Iskali so večkrat zasuti samostanski vodnjak, kjer so bili skriti baje bogati zakladi. A do danes še niso našli ne enega ne drugega.²

Zanimiva je res ta stara zgodovinska pripovedka; koliko pa hrani zgodovinske resnice v sebi, o tem bi komaj kaj vedeli povedati strokovnjaki. Za nas je važna zato, ker stavi začetek gradu in naselbine pod gradom v zadnja desetletja osmega stoletja. Naj je bil Mengo, ki je baje dal današnjemu trgu ime, slovenski ali frankovski plemič, ni bil neodvisen gospod, ampak je imel graščino le v najemu ali v fevdu od cesarjev, oziroma koroških vojvod in oglejskih očakov. Ti so bili pravi lastniki. Že leta 1028. so postali oglejski očaki deželni knezi nad svojim cerkvenim posestvom, in ko jim je bila 11. junija 1077. in 12. majnika 1093. po-

¹ Prim. Zg. Danica, 1856, 184.

² A. Koblar: »Letno poročilo ljudske šole v Mengšu, 1887/8«. Po tem spisu in Valvasorju so povzeti večinoma vsi starejši zgodovinski podatki o Mengšu.

deljena kranjska marka, so postali lastniki tudi mnogih gradov in se dolgo časa imenovali mejni grofje Kranjske (1093—1180). Obiskovali so večkrat svoje kranjske gradove. Leta 1250., 12. septembra, je prišel na Mengeški grad očak Bertold in izdal tu listino, s katero je uredil tré-bežno, lovsko in vodno pravico gornjegrajskega samostana. Semkaj je prišel k očaku ravno tega meseca koroški vojvoda Ulrik. Njegovi soprogi Neži je prepustil očak vse pravice do Mengeškega in Višnjegorskega gradu, ako se odpove vsem pravicam do Verneškega, Lichtenberskega in Mirniškega gradu. Ulrik mu je moral pri tej priliki priseči vojno zavezništvo v vojni sploh, posebno pa zoper Goriške grofe.

Tako je prišel Mengeški grad v last koroškim vojvodom. Ulrik je bil pa slab zaveznik očakov. Leta 1258., 22. junija, ga je na pritožbo očaka Gregorja izobčil papež Aleksander IV. (1254—1261), ker si je krivično prisvajal več očakovih posestev. Pri razglasenju tega pisma je bil navzoč tudi menceški župnik Peregrin. Ulrik je vrnil l. 1261., 30. nov., ugrabljena posestva in pri tej priliki je bil za pričo Ortolf Mengeški, Ulrikov ministerial (podložni plemič).

Mengeških plemičev nam je znanih več:

Ditrih l. 1154., l. 1166., Volfhold l. 1166., Viljem l. 1177. in brat Magens, ki je bil l. 1200. in 1215. v spremstvu koroškega vojvoda Bernarda in vazal Henrika IV. mejnega grofa Istarskega. Ortolf l. 1260., 1. novembra, navzoč pri ustanovitvi Bistriškega samostana. Omenja se še l. 1275. Hartuid ali Hartvik 1221. 1307. Ko se je avstrijski vojvoda Friderik vojskoval z Ludovikom bavarskim, je več kranjskih plemičev stopilo v vojsko solnograškega škofa, ki je stal na strani Avstrijcev. Ti plemiči so bili na dan sv. Mihaela 1322. poviteženi. Med njimi je bil tudi Hartuid Mengeški. V svojem grbu je imel raka. Ortel, Ortolf ali Ortlín, sin Ortolfov 1300. 1314. Sam pove, da je bil stotnik in da je oropal posestvo Frizinškega škofa v Prašah pri Mavčičah. Njegov brat je bil Visent (1307) Hertel, Hertlein ali Hartlin, sin Ortolfov 1321., 1332. 1338. Njegova brata sta bila Henrik 1321 1337. in Haintzlein. Herman 1332. posestnik gradiča na Loki. Nikolaj s soprogo Karolino 1377., 1437., je prodal hiši nemškega reda v Ljubljani 6 zemljišč: dvoje v Stobu, eno v Grobljah, eno v Loki, eno pod Holmcem, eno v Jaršah. Volbenk 1455. je poslednji Mengeški vitez, ki se najde zapisan v starih pismih. Rod Mengeških je izumrl v moškem kolenu v začetku 16. stoletja.

Gospodar v Mengeškem gradu l. 1321. je bil Henrik, nadzornik dvorne kuhinje goriškega grofa. Očakom je nagajal, da so ga zaprli za kazen v Vidmu. Leta 1322. je dobil Mengeško graščino njegov sorodnik Hertlin pl. Gallenberg. Podelil mu jo je vojvoda Henrik. Ta last pa ni imela obstanka radi vednega pričkanja med vojvodom in očakom. Leta 1335. je vdova Jera prodala Hertlinu in Heintzlinu Mengeškemu del graščine. Herman Mengeški je že leta 1332. prejel v zajem od koroškega vojvoda Loški dvor v Ihanski župniji. Od tega časa je bil gradič na Loki sklenjen z Mengeško graščino.

Kmalu potem so dobili Mengeško graščino v last gospodje s Pek (Herren von Peckach). Leta 1368. je umrl Ivan, poslednji tega rodu. Njegova sestra Elizabeta je poleg drugih gradov zapustila avstrijskim vojvodom tudi Mengeški grad. (Konec.)

Francika Zupančič:

Mušica visokoletka.

nekem afriškem pragozdu je živela mušica, ki je hotela bití kaj več.

»Mušica biti, je vendar nekaj preneznatnega,« je déla sama sebi. »Pisan metuljček vsaj bi rada bila, da bi se zibala v zraku ko kaka cvetka s krili. Čula sem že o čarovniku, ki umeje govorico vseh živali in ustreza njihovim željam. O, da bi ga našla, tega čarovnika!«

In nekoč ga je res našla, mušica-visokoletka, tega čarovnika. Zaprósila ga je: »Ljubi čarovnik, izpremeni me v metulja.«

»Bodi!« je rekel možiček, »bodi pester metuljček!«

Takoj je dorastel mušici dolg trup in štiri bujnobarvna krila. Toda metulj se je naposled naveličal vednega plesa v zraku.

»Ptíč je že nekaj boljšega,« si je dél metuljček, mušica. »Kako naglo leti od drevesa do drevesa, in kako dolgo življenje mu je dano! Rada bi bila papagaj, čigar pernato oblačilce je istobarvno z mojimi krili.«

Pa zletí metulj mušica iznova k čarovniku, pozíblje se na oknu njegove kočé pa reče: »Čarovnik, dobri čarovnik moj, izpremeni me v papagaja!«

»Bodi torej krivokljun!« reče čarovnik. Naširil se je trup metulja mušice, in iz vsake luske je nastalo pero; rilček se je pa izpremenil v kriv kljun. Veselo je odletel papagaj.

Spustil se je na zibajoč se palmov list, uravnal si s kljunom bleščeče perje in kričal na vse grlo, da so ga začudeno zrlé živali.

»Hej prijatelj!« mu je déla opica v bližini, »kaj li misliš, da je ves svet tvoj?«

Papagaj se začuden ozre na opico, ki je urnogibčno poskakavala po tleh in potem ročno splezala po drevesu ter izginila v zelenem vrhu.

»Ej, opica bi bila rada,« zaželi papagaj mušica, »urna, bistrogleda opica.«

Spet poišče čarovnika in ga zaprosí, da sme bití opica. Čarovnik se zasmeji in reče: »Opica med živalmi — pa bodi opica!« — In še preden se je ptica zavedela — je že bila opica mušica. Odskakljala je, delaje vsakovrstna opičja spakovanja in prekucevaje se v vejah dreves.